

Szwarc, Andrzej

"Palen dla cara, O polskiej poezji patriotycznej i rewolucyjnej XIX wieku", Bogdan Zakrzewski, Wrocław 1979 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 72/2, 370-371

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Jerzy Krasuski, *Obraz Zachodu w twórczości romantyków polskich*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1980, s. 276.

Przedmiotem zainteresowania autora są poświadczone przez literaturę romantyczną sposoby reagowania na przemiany związane z kształtowaniem się cywilizacji industrialnej. Przełom cywilizacyjny wywoływał głęboko odczuwaną, zwłaszcza wśród elit intelektualnych, świadomość kryzysu współczesności. Romantyzm był, zdaniem autora, wyrazem krytyki społeczeństwa industrialnego, wynikiem kulturalnego napięcia pomiędzy „miastem” i „wsią”, zaś pod względem politycznym — sprzeciwem wobec rządów kapitalistycznego mieszczaństwa.

Książka jest próbą analizy poglądów wybitnych romantyków polskich, poczynając od Mickiewicza, poprzez Mochnackiego i Rzewuskiego, Słowackiego, Krasińskiego i „filozofów narodowych” do Nrowida. Inni wspomniani są raczej marginesowo, uwaga autora koncentruje się na postaciach najbardziej znaczących. W świadomości romantycznej obraz Zachodu funkcjonował jako jeden z członów opozycji, zaś drugim była wizja świata słowiańskiego. Diagnozie kryzysu Europy zachodniej, spowodowanego rozwojem racjonalistycznej, bezdusznej, zmaterializowanej cywilizacji przeciwstawiali swoje, „organiczne” wartości Słowiańszczyzny. Pomimo wszelkich różnic politycznych, słowianofilstwo było, zdaniem autora, podstawą wspólną wszystkim romantynom polskim (z wyjątkiem Trentowskiego). Ta ogólna orientacja podlegała rozmaitym konkretyzacji ideologicznej, bowiem opozycja Zachodu i świata słowiańskiego krzyżowała się z innymi: kultury katolickiej i pogaństwa, rewolucji i konserwacji, autorytaryzmu i liberalizmu — aby przytoczyć tylko najważniejsze. Politycznym dylematem romantycznego słowianofilizmu był stosunek do państwa carskiego; rozwiązywano go bądź w duchu lojalizmu (jak Rzewuski), bądź traktowano carat jako element obcy społeczeństwu rosyjskiemu. Tak jak obraz Rosji, również wizja Zachodu nie była jednoznaczna: mieszczańskie cywilizacji przeciwstawiano łacińską kulturę chrześcijańską czy też ideologię wolnościową.

Nie jest zadaniem łatwym wyodrębnić z twórczości poety jego poglądów politycznych. Trudności potęgują się przy badaniu światopoglądu romantycznego, stanowiącego raczej zespół napięć i opozycji niż jednorodną całość. Wiązała się z tym płynność politycznych postaw romantyków, którzy rzadko kiedy zresztą wyrażali bezpośrednio interesy określonych grup społecznych. Wydaje się, że w pracy Jerzego Krasuskiego spotkać się można z tendencją do zbyt jednoznacznej charakterystyki politycznej treści zjawisk sfery literackiej. Jest to jednak z pewnością praca interesująca i godna uwagi.

T. K.

Bogdan Zakrzewski, *„Palen dla cara”. O polskiej poezji patriotycznej i rewolucyjnej XIX wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1979, s. 228, ilustr.

Na niniejszy tomik składa się siedem szkiców dotyczących specjalnie popularnych utworów lub zbiorów poezji, odpowiadających formule którą określa tytuł. Autor zajmuje się zarówno okolicznościami powstania jak i problematyką recepcji tego typu twórczości. Zwraca uwagę, że większość z nich zawdzięcza swą popularność muzyce. Widać to szczególnie w przypadku takich wierszy jak „O cześć wam, panowie magnaci!”, „Marsz Mierosławskiego przed bitwą pod Miłostawem” oraz poezji rewolucyjnej z drugiej połowy stulecia („Czerwony sztandar”, „Mazur kajdaniarski”).

Autora najbardziej interesuje proces kształtowania się i rozpowszechniania mitów narodowych, „drugie życie” bohaterów w rodzaju Emilii Plater lub Juliusza Konstantego Ordona. Wskazuje na elementy folklorystyczne, wydobyte i przetworzone w epoce romantyzmu. Mają one niekiedy charakter wręcz baśniowy; podobne motywy spotyka się nawet w poezji najwyższego lotu.

Autor przytacza także garść szczegółów: faktograficznych, uzupełniających dotychczasowe ustalenia w kwestiach datacji, kolejnych wydań itp. Stara się też uzasadnić tezę o wspólnych cechach utworów patriotycznych z epoki romantyzmu oraz poezji z lat rozwoju polskiego ruchu robotniczego. Łączył je oczywiście element propagandy i walki; bardzo częsty był także motyw martyrologii, która poprzedza ostateczne zwycięstwo.

Szczególnie interesujące choć niezbyt rozbudowane są fragmenty poświęcone współczesnemu odbiorowi literackich stereotypów ukształtowanych przez twórczość, o której mowa. B. Zakrzewski wskazuje na takie zjawiska jak nadawanie imion bohaterów szkołom i innym instytucjom. Znaczną rolę odgrywała i odgrywa także ikonografia; wizerunki Emilii Plater znalazły się np. na pocztówkach a także na banknotach z okresu okupacji hitlerowskiej. Skądinąd można by mieć wątpliwości w stosunku do tezy autora, iż mamy tu raczej do czynienia z wtórnym wobec literatury obiegim społecznym patriotycznych treści.

Starannie wydana książka jest obficie ilustrowana facsimiliami druków ulotnych; zawarto w niej także teksty i nuty niektórych spośród analizowanych utworów. Składające się na nią szkice były już uprzednio publikowane, (głównie w „Pamiętniku Literackim”), zebrane razem tworzą jednak zwartą całość.

A. S.

Walter Schlangen (Hrsg.), *Die deutschen Parteien im Überblick. Von den Anfängen bis heute*, Athenäum Droste Taschenbücher Geschichte, Düsseldorf 1979, s. 302.

Kompedium napisane przez dziesięciu naukowców i polityków ukazuje w zwięzły, encyklopedyczny sposób najnowszy stan badań rozwoju historycznego i podstawowych problemów partii niemieckich. Jest przeznaczone dla osób studiujących lub w ogóle interesujących się polityką. Zawiera materiał od początku istnienia partii w Niemczech aż po dzień dzisiejszy. Niektóre mniejsze ugrupowania przedstawiono tylko skrótowo wskazując czytelnikom literaturę bardziej szczegółową. Punkt ciężkości pracy to czasy po 1945 roku, przy czym ukazano sytuację tak w RFN jak i w NRD.

Zbiór otwiera wstępny artykuł wydawcy książki, politologa z Uniwersytetu Bonn — Waltera Schlangena. Wyjaśnia on podstawowe problemy teoretyczne. Omawia pojęcia, typologie, kierunki i systemy partyjne. W rozdziale „Prehistoria” W. Schlangen, Hans-Jürgen Puhle — profesor historii powszechnej na uniwersytecie w Bielefeld, Michael Rostock — współpracownik uniwersytetów w Bonn i Münster a także deputowany do Bundestagu oraz politolog Kurt Th. Schmitz przedstawiają istniejące w Niemczech przed 1871 rokiem kierunki polityczne oraz ugrupowania parlamentarne. Powstały z nich w II Rzeszy partie polityczne zaprezentowane przez wyżej wymienionych autorów w rozdziale III — „Kaiserreich”. W części pracy poświęconej partiom Republiki Weimarskiej i państwa Hitlera czytelnik znajduje także artykuły Herberta Höniga — profesora historii najnowszej na uniwersytecie w Kolonii i Albrechta Tyrella — specjalisty od dziejów NSDAP współpracującego z wydawnictwem „Dokumente zur Deutschland-politik”. Informacje o ponad 18 organizacjach zawiera największy, stu-